

C/ DOCTOR COBERA, 24
08328 ALELLA (BARCELONA)

TEL.: 93 540 64 83
FAX: 93 555 10 40

CORREU@ACTIUM.CAT

Actium[®]

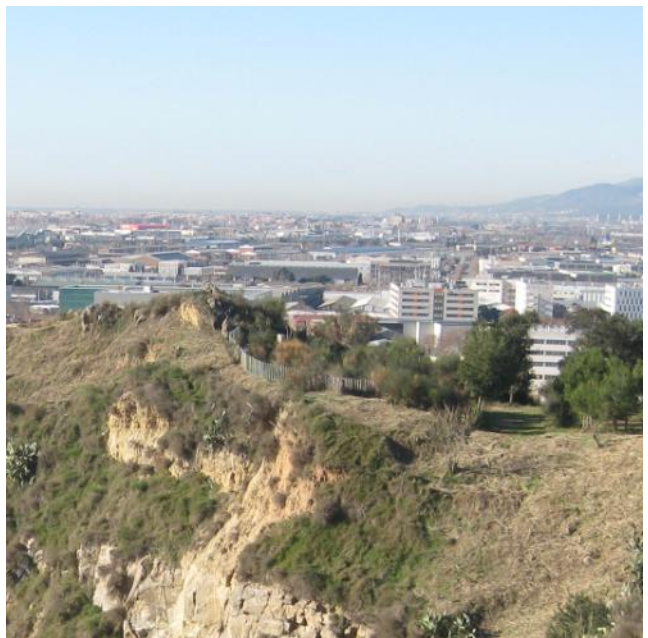
GESTIÓ DEL PATRIMONI
HISTÒRIC I ARQUEOLÒGIC

Intervenció arqueològica Fossar de la Pedrera - Montjuïc

Barcelona,
Barcelonès

De 22 de febrer al 15 de març de 2013

ESTEVE NADAL ROMA
ALELLA, JUNY DE 2013

Memòria

Núm. Exp. Dept. Cultura: 470 K121 NB-2013-1-9525

Codi Servei d'Arqueologia ICUB: 019/13

SUMARI

1.	SITUACIÓ.....	3
2.	MARC GEOGRÀFIC I GEOLÒGIC	3
3.	CONTEXT HISTÒRIC I ARQUEOLÒGIC.....	3
4.	MOTIVACIÓ I OBJECTIUS.....	5
5.	FONAMENTS DE DRET	6
6.	TREBALLS REALITZATS.....	6
7.	METODOLOGIA	6
8.	RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ.....	6
9.	CONCLUSIONS.....	7
10.	BIBLIOGRAFIA	7

ANNEX 1. DOCUMENTACIÓ ADMINISTRATIVA

ANNEX 2. DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

ANNEX 3. DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

ANNEX 4. UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

ANNEX 5. INVENTARI DE MATERIALS ARQUEOLÒGICS

ANNEX 6. LÀMINES DE MATERIALS ARQUEOLÒGICS

ANNEX 7. RESTES ARQUEOLÒGIQUES AFECTADES PER L'OBRA

FITXA TÈCNICA

Tipus d'intervenció	Preventiva
Activitat autoritzada	Control i excavació
Dates autoritzades	De 22 de febrer a 15 de març de 2013
Núm. Exp. Dept. Cultura	470 K121 NB-2013-1-9525
Codi Servei Arqueologia ICUB	019/13
Promoció	Ajuntament de Barcelona
Execució de l'obra	Companyia Forestal de Sabadell, SL
Execució de la intervenció	Actium Patrimoni Cultural, SL
Direcció tècnica	Esteve Nadal i Roma
Lloc de la intervenció	Fossar de la Pedrera - Montjuïc
Població i comarca	Barcelona, el Barcelonès
Coordenades UTM (ETRS89 31N)	X = 428781.5 / Y = 4578638.4 / Z = 34.3 msnm
Paraules clau	Castell del port sitges ibèriques pedrera romana Cementiri de Montjuïc
Resum	El seguiment arqueològic de les obres de restauració de la coberta forestal del Fossar de la Pedrera (Montjuïc – Districte Sants – Montjuïc) no han permès identificar cap tipus d'element d'interès arqueològic.

1. SITUACIÓ

Es tracta d'una zona situada a la part baixa del vessant sud de la muntanya de Montjuïc: en el Fossar de la Pedrera i a la part superior del penya-segat que l'envolta, al districte de Sants - Montjuïc.

Les coordenades UTM (Datum ETRS89, fus 31N) de la part central del Fossar de la Pedrera són:

$$X = 428781.5 / Y = 4578638.4 / Z = 34.3 \text{ msnm}$$

2. MARC GEOGRÀFIC I GEOLÒGIC

La muntanya de Montjuïc està formada per roques sedimentàries (argiles, gresos i conglomerats) dipositats en un delta que, durant el Miocè, desembocava a la mar Mediterrània. Els seus materials provenien de l'erosió del massís de Collserola, de manera que, actualment, dins les roques de Montjuïc trobem còdols de totes les litologies presents en aquest massís (granits i pissarres).

La muntanya de Montjuïc s'alça entre el mar i la ciutat de Barcelona. Situada al S de la ciutat, constitueix un petit turó adossat a la costa que sobresurt de la plana del delta del Llobregat. El seu perfil és escarpat al vessant E i suau al vessant W, té una altitud màxima de 191,7 m (Castell de Montjuïc) i mínima de 7,8 m i una extensió aproximada de 360 ha. El vessant E de la muntanya està adossat al Port de Barcelona, a la part meridional d'aquest vessant es troben el Cementiri de Montjuïc i els terrenys de l'antiga fàbrica de teixits Riviere S.A i cap a la part septentrional el Far, el Mirador de l'Alcalde i els jardins de Miramar adossats al barri del Poble Sec de Barcelona. Al vessant W de la muntanya es troben la majoria d'antigues pedreres: de S cap a N podem trobar el Fossar del Jueus, el Sot del Migdia, el Club de Natació Montjuïc, l'estadi Joan Serrahima, la Foixarda, el Teatre Grec, Sta Madrona i el Mirador del Poble Sec.

3. CONTEXT HISTÒRIC I ARQUEOLÒGIC

La situació estratègica de la muntanya de Montjuïc ha fet que esdevingués, al llarg del temps, un indret utilitzat per l'ésser humà per tal d'establir-s'hi. S'han trobat, en aquest sentit, diversos jaciments prehistòrics que ho confirmen. Així, per exemple, es coneix l'existència d'un possible dolmen a la muntanya, per un article i un dibuix aparegut a un número de L'Avenç de l'any 1882 (Miró1998:20). També han estat freqüents les troballes de material lític de jaspi de Montjuïc a jaciments del Barcelonès i el Baix Llobregat. Cal destacar, la troballa, l'any 1992, del que es va interpretar com a taller de producció d'aquest material al peu del castell, al nord del vessant que mira al port. Més recentment,

podem destacar l'aparició d'un jaciment del bronze final localitzat i excavat a la confluència dels carrers d'Annibal i Margarit (Miró1998: 20).

Del període ibèric, s'han documentat restes que podem datar des dels segles VII i VI aC al vessant sud-oest del turó. Tot sembla indicar que aquests primers elements atribuïbles a la cultura ibèrica correspondrien a un enclavament de tipus estacional. També ha aparegut material ibèric a la rodalia del poc que resta del castell de Port, amb una cronologia que va des del segle VI fins al III-II aC, sense haver-se localitzat, però, cap estructura constructiva associada a aquestes restes. Tot i això, el sector més ric, quant a la presència de restes d'època ibèrica, és l'indret on es trobava el que es coneixia com a pont de l'Esparver, a l'actual avinguda dels Ferrocarrils Catalans. En aquest indret, s'hi varen localitzar restes del que podria ser l'antic poblat ibèric de Montjuïc (Miró 1998: 21).

Pel que fa al poblament de Montjuïc en època romana, la troballa d'una inscripció l'any 1903 durant unes remocions de terra efectuades al cementiri del sud-oest, atribuïda inicialment al període republicà, va fer pensar en un nucli primigeni romà a la muntanya. Així, segons aquesta hipòtesi, aquest nucli romà seria anterior a l'establiment àmpliament conegut del mons Taber, on s'hauria traslladat la població a finals del segle I aC. La descoberta, durant l'any 1989, d'una zona d'explotació de la pedra d'època antiga al vessant sud-oest, entre el carrer de Negrell i la nova avinguda dels Ferrocarrils Catalans, datada posteriorment en època romana, va fer replantejar aquesta hipòtesi. Tot sembla indicar, doncs, que la inscripció trobada el 1903 (, en una zona molt propera a la zona d'extracció de pedra localitzada,) molt possiblement mai va sortir de la pedrera on s'havia tallat i que anava destinada a la colònia del pla. Per acabar de recolzar aquesta hipòtesi, una revisió de la inscripció per part dels professors Mayer i Rodà, l'ha situada cronològicament d'època d'August (Miró (1998: 19 i 25).

Malgrat haver descartat un nucli poblacional romà important a la muntanya de Montjuïc, sí que s'ha pogut certificar una ocupació rural dispersa de l'indret, ja des d'època republicana. Ens referim, concretament, a les troballes atribuïbles a diverses villae que es varen produir l'any 1929 (, en el marc de les obres de l'Exposició Universal d'aquell any), a prop de la zona coneguda com a Vista Alegre (aparició de murs i sitges) i a prop de l'Estadi (forn d'àmfores), l'any 1974, en construir el Museu Etnològic (descobriments d'un enterrament en tègula de doble vessant de cronologia baiximperial), el 1984, a la part alta del vessant que mira al Fossar de la Pedrera (estructures republicanes) i, finalment, en construir-se l'edifici de La Campana, on també s'hi va localitzar un jaciment atribuïble a una vil·la romana. L'ocupació romana de la muntanya, atenent als materials documentats a la zona de l'estadi, sembla que va perdurar fins època baiximperial (s. V-VI dC)(Riera i Palet, (1993: 51), tot i que mentre que la zona sud del promontori experimentà un clar procés de desintensificació del poblament en aquest moment, a la zona nord, a tocar de la ciutat de Barcelona, sembla que l'hàbitat es va mantenir, fet que sembla clarament lligat a una perduració de l'activitat comercial (Riera i Palet(1993:51).

En aquest sector sembla que es produeix un trencament en el poblament entre el període esmentat i l'època altmedieval. Tant és així que la xarxa viària que reflecteixen els documents de finals del segle X i principis del segle XI no sembla tenir cap relació amb la

xarxa viària d'època ibero-romana (cosa que no passa a d'altres sectors del pla) (Riera i Palet 1993: 51 i 52).

Les característiques físiques de la muntanya de Montjuïc i els seus voltants en època altmedieval venen marcades per la important presència d'estanys a tocar del vessant sud de la muntanya (estany de Port, per exemple), cosa que va fer que fos coneguda com a Banyols. També són coneguts estanys a la zona nord del promontori (a tocar de Sant Pau del Camp), el més destacable dels quals és el del Cagalell (Riera i Palet 1993: 52).

Pel que fa a l'ocupació humana de la muntanya en època altmedieval, cal destacar l'establiment, documentat a partir de l'any 1020, de l'anomenat castell de Port, situat al vessant sud de la muntanya. Gran part de les restes d'aquest castell varen desaparèixer l'any 1910, en obrir-se la carretera del Port. Aquest castell va estar en mans dels vescomtes de Barcelona i sembla que, fins i tot, va néixer una vilanova al seu voltant segons podem llegir en un document de l'any 938 (Piquer 1998:27).

Cal destacar, també, la construcció d'una torre de vigilància al cim de la muntanya que podem documentar ja l'any 1073. Aquesta torre va subsistir durant tota l'edat mitjana, malgrat que tot sembla apuntar que ho va fer en una situació molt precària. El Consell Municipal de Barcelona tingué cura de les moltes reparacions documentades al llarg dels segles XIV a XVII. Durant la Guerra dels Segadors, la torre va convertir-se en fort militar mitjançant el seu reforç amb una muralla quadrangular amb semibaluards a les seves quatre puntes. Aquestes obres de fortificació es varen dur a terme en una sola nit, cosa que demostra el seu caràcter provisional i van permetre guanyar la coneguda batalla de Montjuïc el 26 de gener de 1641, rebutjant així l'atac de les tropes castellanques encapçalades pel Marquès de Los Vélez i donant inici a la Guerra dels Segadors.

Amb la derrota de 1652, el fort passà a mans directes de la monarquia espanyola, que el va millorar l'any 1694 amb la construcció de tres nous baluards. Destruït parcialment el 1706 per les tropes borbòniques en el marc de la Guerra de Successió, va ser reconstruït seguint el model instaurat per Sebastien Le Preste, marquès de Vauban, a partir d'un disseny de Juan Martín Zermeno (Piquer 1998: 27 i 28). La construcció d'aquesta fortalesa a mitjans del segle XVIII va marcar, pràcticament fins a l'actualitat, el poblament de la muntanya, ja que es varen prohibir les construccions civils a tot el sector considerat zona militar.

4. MOTIVACIÓ I OBJECTIUS

La intervenció arqueològica es duu a terme arran del projecte de restauració de la coberta forestal del Fossar de la Pedrera (Montjuïc - Districte Sants - Montjuïc), on s'inclou l'espai delimitat pel fossar i la part superior del penya-segat que l'envolta.

5. FONAMENTS DE DRET

La intervenció és de caràcter preventiu, atenent la Llei 9/1993 30 de setembre del Patrimoni Cultural Català (DOGC 1807 de l'11 d'octubre de 1993) i el Decret 78/2002 de 5 de març del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic (DOGC 3594 de 13 de març de 2002).

6. TREBALLS REALITZATS

S'ha procedit al control i seguiment arqueològic de les obres de restauració de la coberta forestal del Fossar de la Pedrera (Montjuïc - Districte Sants - Montjuïc), on s'inclou l'espai delimitat pel fossar i la part superior del penya-segat que l'envolta. Els treballs han consistit en: desbrossar la part aèria de la vegetació, plantació d'un nou arbrat i l'adequació, per mitjans mecànics, d'un parell d'accessos en les zones de nou arbrat per tal de facilitar les tasques de manteniment de la nova vegetació. Cal assenyalar que la plantació de nou arbrat ha implicat la realització de clots de 80x80x60cm per tal de procedir a la seva col·locació, bé per mitjans mecànics bé per mitjans manuals.

7. METODOLOGIA

Registre estratigràfic

La metodologia utilitzada per aquesta intervenció es basa en el mètode de registre Harris / Carandini, que consisteix en el registre objectiu i en la documentació exhaustiva de restes i estrats, utilitzant per això un model de fitxes específiques.

Topografia i planimetria

Les restes s'han vinculat geogràficament amb les coordenades UTM (ED50), per tal de documentar i facilitar la interpretació de la seqüència estratigràfica. La topografia i la planimetria han estat tractats informàticament amb programari CAD.

Documentació fotogràfica

Per tal de deixar una constància visual dels treballs realitzats, així com de les restes aparegudes, s'ha realitzat un registre fotogràfic exhaustiu en format digital d'alta resolució.

8. RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

El seguiment i control de les obres de restauració forestal del Fossar de la Pedrera han permès constatar la nul·la presència d'elements d'interès arqueològic. Cal assenyalar que tant la minsa fondària dels clots realitzats per tal de procedir a plantar l'arbrat com la poca profunditat del rebaix corresponent a l'adequació dels accessos de manteniment han permès constatar la

presència bé d'un estrat de runa contemporani (UE 01) o bé la presència del terreny geològic (UE 02).

9. CONCLUSIONS

A tall de conclusions, cal destacar que la nul·la presència de restes d'interès arqueològic derivada d'aquesta intervenció respon bàsicament a la minsa fondària dels rebaixos efectuats durant l'execució del projecte de restauració forestal. Atesa la rellevància històrica de l'indret a on s'ha dut a terme l'obra i les nombroses evidències arqueològiques de l'entorn més proper no es pot descartar que en cotes de rebaix més profundes es puguin localitzar restes d'interès arqueològic.

10. BIBLIOGRAFIA

- MIRÓ, Carme (1998), El passat antic de la muntanya de Montjuïc, dins de: ALBERCH I FIGUERAS, Ramon (dir), Els barris de Barcelona. Volum II: Sants – Montjuïc, Les Corts, Sarrià – Sant Gervasi. Barcelona.
- PIQUER, E. (1998), Antecedents històrics de Sants, dins de: ALBERCH I FIGUERAS, Ramon (dir), Els barris de Barcelona. Volum II: Sants – Montjuïc, Les Corts, Sarrià – Sant Gervasi. Barcelona
- RIERA I MORA, Santiago, PALET I MARTÍNEZ, Josep Maria (1993), Evolució del sector de Montjuïc-el Port entre l'època romana i altmedieval (III-X): una contribució a l'estudi diacrònic del paisatge, dins de: III Congrés d'història de Barcelona. La ciutat i el seu territori, dos mil anys d'història. Barcelona

ANNEX 1. DOCUMENTACIÓ ADMINISTRATIVA

Expedient R/N 470 K121 NB-2013-1-9525: d'autorització de la intervenció arqueològica preventiva de control i excavació a: Fossar de la Pedrera de Barcelona (Montjuïc), Barcelona (Barcelonès), segons el procediment establert en l'article 14 i següents del Decret 78/2002, de 5 de març de 2002, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.

Fets

1. En data 15 de febrer de 2013 (registre d'entrada núm. 000215/0401E) el senyor Josep Lluís Alay, Director de Patrimoni, Museus i Arxius de l'Ajuntament de Barcelona va sol·licitar una intervenció arqueològica preventiva al Fossar de la Pedrera de Barcelona (Montjuïc), sota la direcció d' Esteve Nadal Roma (ACTIUM) durant tres setmanes a partir del 18 de febrer de 2013.
2. El dia 15 de febrer de 2013 la tècnica arqueòloga dels Serveis Territorials a Barcelona va emetre informe favorable sobre la sol·licitud esmentada. No obstant, atès que les dates d'execució sol·licitades no s'ajusten al que preveu l'art 15.3 del Decret 78/2002 sobre els terminis de resolució de la sol·licitud es proposa un canvi de dates de la intervenció.
3. El dia 15 de febrer de 2013 el Servei d'Arqueologia i Paleontologia va proposar autoritzar la intervenció.

Motivació

Aquesta intervenció està motivada pel projecte de Restauració de la coberta forestal del Fossar de la Pedrera (Montjuïc - Districte Sants - Montjuïc), on dins de l'espai delimitat pel fossar i a la part superior del penya-segat que l'envolta es procedirà a desbrossar la part aèria de la vegetació, i a la plantació d'un nou arbrat.

Fonaments de dret

1. Article 47 i següents de la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català (DOGC núm. 1807).
2. Decret 78/2002, de 5 de març de 2002, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic (DOGC núm. 3594).
3. Decret 304/2011, de 29 de març, de reestructuració del Departament de Cultura (DOGC núm. 5849, de 31.3.2011); i Resolució CMC/254/2010, de 8 de gener, de delegació de competències de la persona titular de la Direcció General del Patrimoni Cultural en les persones directores dels Serveis Territorials del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació (DOGC núm. 5566, de 12.2.2010).

Resolució

Per tot això, **resolc**:

1. **Autoritzar** una intervenció arqueològica preventiva d'acord amb les següents dades i condicions:

Lloc de la intervenció: Fossar de la Pedrera de Barcelona (Montjuïc) Barcelona (Barcelonès)
Persona o institució autoritzada: Ajuntament de Barcelona.

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Serveis Territorials a Barcelona

Data 5 MAR. 2013

1

Direcció de la intervenció arqueològica: Esteve Nadal Roma (ACTIUM).
Activitat autoritzada: control i excavació.
Termini de realització de la intervenció: del 22 de febrer fins el 15 de març.
Lloc de dipòsit provisional de les restes: Museu d'Història de Barcelona.

La intervenció arqueològica o paleontològica autoritzada haurà de ser realitzada d'acord amb les disposicions de la Llei 9/1993, del patrimoni cultural català, i del Decret 78/2002, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic, així com en els termes descrits en la documentació presentada per a la tramitació de l' expedient.

El termini de dos anys previst per a la presentació de la memòria, s'entendrà que comença a comptar a partir del dia en què ha finalitzat la intervenció.

2. Notificar aquesta resolució, que no exhaureix la via administrativa, a la persona o entitat interessada i comunicar-li que contra aquesta pot interposar-hi recurs d'alçada davant el conseller de Cultura, en el termini d'un mes a comptar de l'endemà de la recepció d'aquesta notificació.

Notificar, així mateix, aquesta resolució a l'ajuntament del municipi afectat, i comunicar-li que contra aquesta pot interposar-hi recurs contenciós administratiu davant el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, en el termini de dos mesos a comptar de l'endemà de la recepció d'aquesta notificació. Potestativament, dins el mateix termini, podrà efectuar el requeriment previ previst a l'article 44 de la Llei 29/1998, de 13 de juliol, de la jurisdicció contenciosa administrativa.

P.d. Resolució CMC/254/2010, DOGC 12.2.2010

La directora

M. Àngels Torras Ripoll
Barcelona 15 de febrer de 2013

Data 5 MAR. 2013

Faig constar que aquesta còpia
reproduceix fidelment l'original. 2

ANNEX 2. DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FOTO 1. Vista general del sector nord de la intervenció.

FOTO 2. Primers clots per plantar arbrat en el sector nord de la intervenció.

FOTO 3. Treballs d'adequació d'un accés per al manteniment del nou arbrat.

FOTO 4. Detall d'un clot per a plantar el nou arbrat.

FOTO 5. Vista general del sector sud-est de la intervenció.

FOTO 6. Vista general del sector sud-est de la intervenció.

FOTO 7. Inici dels treballs mecànics en la zona su-est de la intervenció.

FOTO 8. Col·locació de l'arbrat en la zona sud-est de la intervenció.

FOTO 9. Detall de l'arbrat en la zona su-est de la intervenció.

FOTO 10. Retirada de les arrels de canya americana.

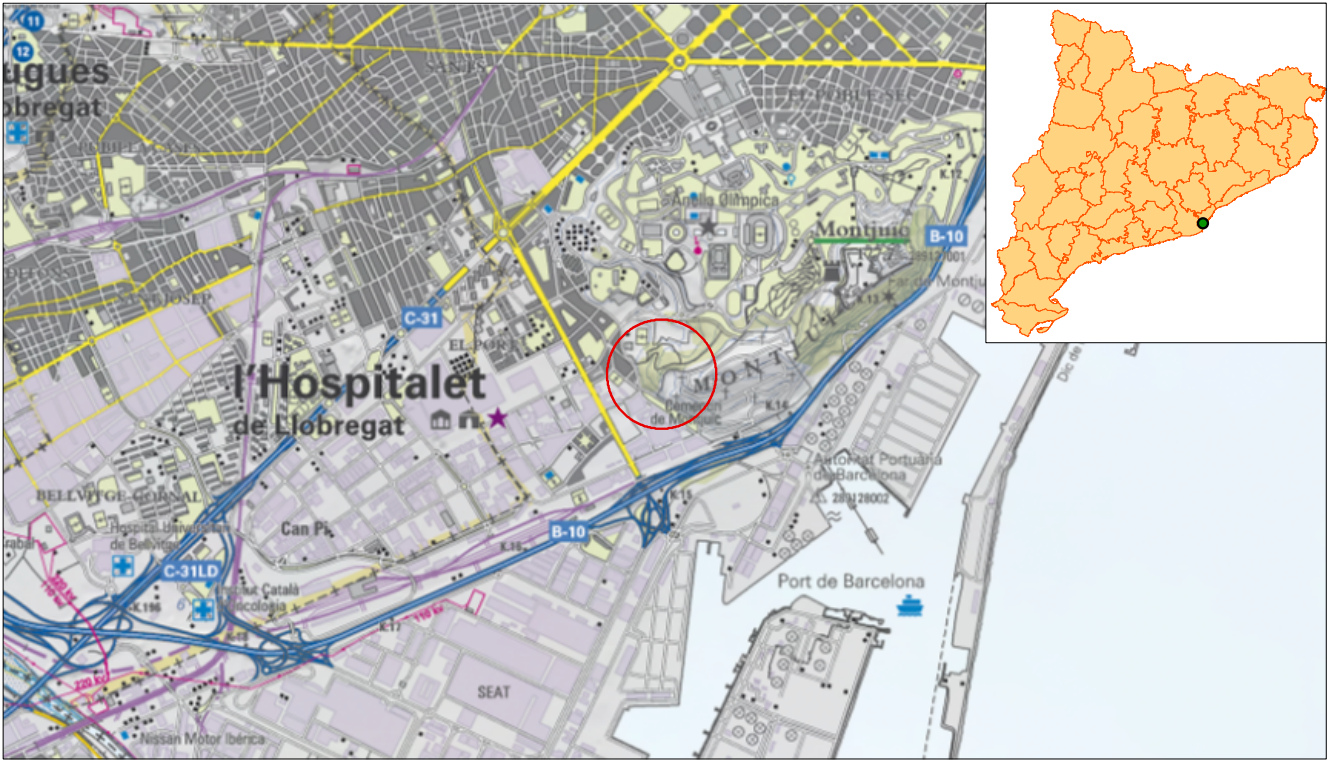

FOTO 11. Adequació d'un accés de manteniment en la zona sud-est de la intervenció.

FOTO 12. Detall d'un dels clots per arbrat en la zona nord-oest de la intervenció.

ANNEX 3. DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

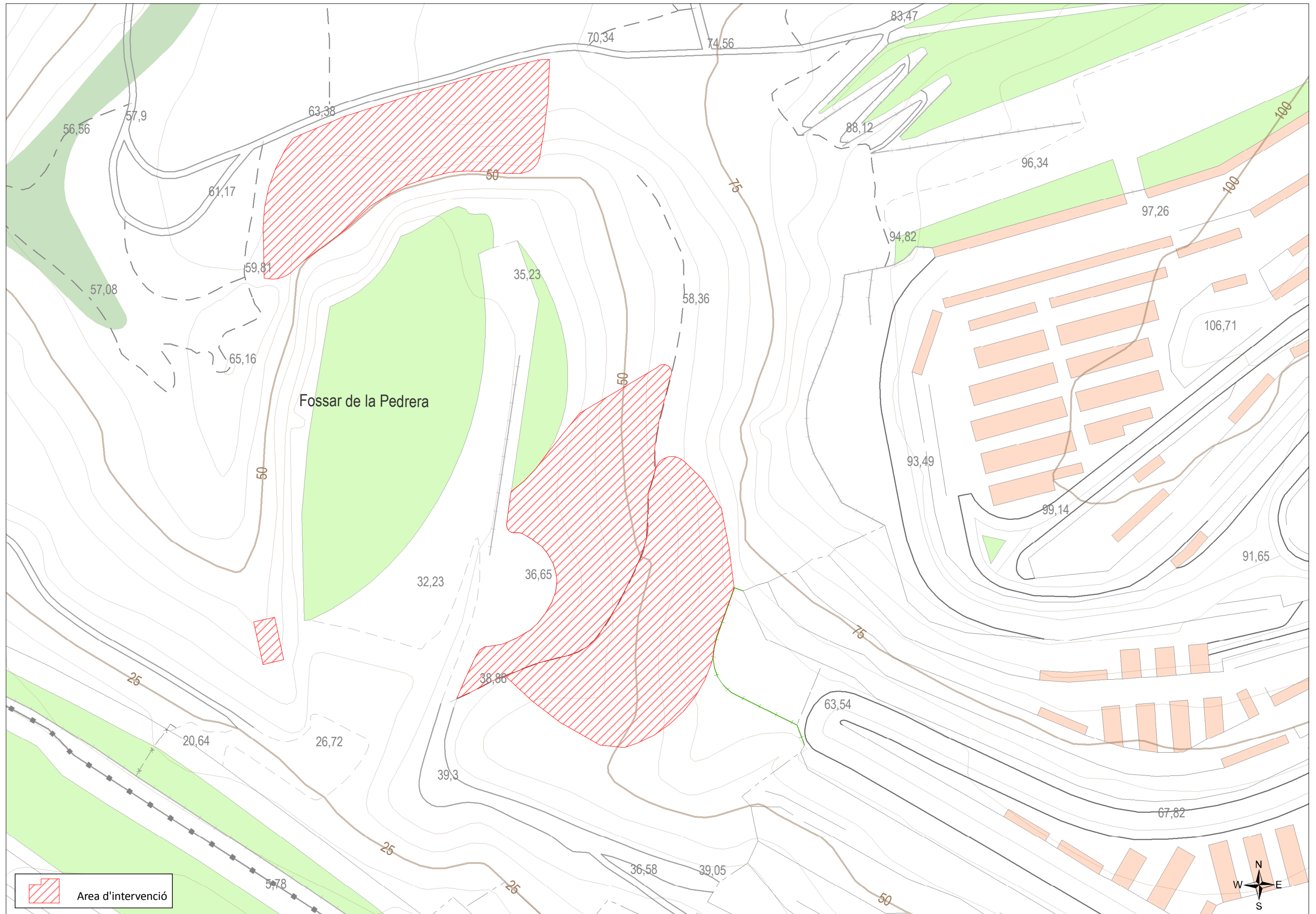

Mapa topogràfic 1:50.000

Ortofotomatge 1:2.500

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA Fossar de la Pedrera - Montjuïc Barcelona, el Barcelonès	TÍTOL DEL PLÀNOL Situació de la Intervenció			CODI ICUB 019/13	NÚM. PLÀNOL 1
PROMOCIÓ I FINANÇAMENT Ajuntament de Barcelona	DIRECCIÓ TÈCNICA Esteve Nadal Roma	ESCALA 1:50.000 1:5.000	DATA 06/2013		

ANNEX 4. UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

INTERVENCIÓ	CODI BCN	UE	1
Fossar de la Pedrera	019/13		
MUNICIPI I COMARCA	ANY	ZONA/ÀMBIT	
Barcelona, Barcelonès	2013		
TIPUS	FET/ESTRUCTURA	SECTOR	
Positiva			
DEFINICIÓ	Z SUP	Z INF	POTÈNCIA
Estrat d'anivellament	0,00	0,00	0,00
COBREIX	02	TALLA	FARCEIX
COBERT PER		TALLAT PER	FARCIT PER
S'ADOSSA		IGUAL A	
SE LI ADOSSA		S'UNEIX A	
INTERPRETACIÓ	OBSERVACIONS		
Estrat de runa d'època contemporània. Dipositat per tal d'anivellar el terreny de la zona.			
CRONOLOGIA	s. XX		

INTERVENCIÓ		CODI BCN	UE	2
Fossar de la Pedrera		019/13		
MUNICIPI I COMARCA		ANY	ZONA/ÀMBIT	
Barcelona, Barcelonès		2013		
TIPUS	FET/ESTRUCTURA	SECTOR		
Positiva				
DEFINICIÓ	Z SUP	Z INF	POTÈNCIA	
terreny geològic	0,00	0,00	0,00	
COBREIX	TALLA	FARCEIX		
COBERT PER 01	TALLAT PER	FARCIT PER		
S'ADOSSA	IGUAL A			
SE LI ADOSSA	S'UNEIX A			
INTERPRETACIÓ	OBSERVACIONS			
Terreny geològic de la zona.				
CRONOLOGIA				